

DOI: <https://doi.org/10.36719/2663-4619/101/126-130>

Nərmin İbrahimli
Naxçıvan Dövlət Universiteti
ORCID ID 0000-0001-8929-3943
nermin.iskenderova.92@gmail.com

AUTENTİK DIALOQLARIN DISKURSİV XÜSUSİYYƏTLƏRİ

Xülasə

Məqalədə kommunikativ mühitin təqlidini yaratmağa kömək edən autentik dialoqların diskursiv xüsusiyyətləri tədqiqat obyektinə çevrilmişdir. Məlumdur ki, ünsiyyət prosesində dialoq nitqi aparıcı yer tutur və ali tədrisdə bu nitq formasının inkişaf etdirilməsi bir sıra müxtəlif növ üsulların istifadəsini zəruri edir. İngilis dilində dialoji nitqin formalaşmasında autentik dialoqların istifadəsi cəmiyyətdə ədalətli fikir mübadiləsinin və yaradıcı düşüncənin aşkarlanmasına səbəb olmuşdur. Autentik dialoqlar ingilis dilində fikir mübadiləsi zamanı iki tərəf arasında səmərəli ünsiyyəti və öyrənənlərin real dünyaya baxışlarını formalaşdırır. Autentik dialoq qarşı tərəfə bədənin, duyğuların, intellektin və ruhun danışdığı dildir. Autentik dialoqların istifadəsi zamanı tələbələr nədən söhbət etməyi planlaşdırır, çevik vaxt parametrlərinə malik olurlar və tapşırıqların yerinə yetirilməsi üçün məsuliyyət daşıyırlar. Bununla belə, bu dialoqlarda dinləmək uğurlu və orijinal dialoqa nail olmaq üçün ən vacib tərkib hissədir. Bu məqsədlə, kommunikativ şəraitdə dialoji dil mühitinin yaradılması tədris prosesinin metodik cəhətdən düzgün və məhsuldar qurulmasını tələb edir.

Bu sahədə araşdırmalar aparan tədqiqatçılar dialoqlu tədris metodunu tələbələrin formalaşmasında fəal rol oynamağa imkan verən müəllim-şagird qarşılıqlı əlaqəsinin tərbiyəvi potensialı hesab edirlər. Onlar dialoqların diskurs xüsusiyyətlərinin tezliyi və faizi müqayisə edərək, orijinal dialoqların bir çox xüsusiyyətləri arasında əhəmiyyətli fərqlər aşkar etmişlər. Buna baxmayaraq, autentik dialoqlar iştirakçıların daxili aləmini təsvir etməyə, onların şəxsiyyətini, *statusunu və psixologiyasını göstərməyə meyllidir.*

Açar sözlər: orijinal dialoq, real dil mühiti, ellipsis, ünsiyyət

Narmin İbrahimli
Nakhchivan State University
ORCID ID 0000-0001-8929-3943
nermin.iskenderova.92@gmail.com

Discursive features of authentic dialogues

Abstract

In the article, the discursive features of authentic dialogues, which help to create an imitation of the communicative environment, have become the object of research. It is known that dialogue speech takes a leading place in the communication process, and the development of this form of speech in higher education requires the use of some different types of methods. The use of authentic dialogues in the formation of dialogic speech in English has led to the discovery of a fair exchange of ideas and creative thinking in society. Authentic dialogues in the exchange of ideas in English form effective communication between two parties and learners' views of the real world. Authentic dialogue is the language that the body, emotions, intellect and soul speak to the other party. When using authentic dialogues, students plan what to talk about, have flexible time settings, and take responsibility for completing tasks. However, in these dialogues, listening is the most important ingredient to achieving a successful and authentic dialogue. For this purpose, creating a dialogic language environment in communicative conditions requires a methodologically correct and productive construction of the teaching process.

Scientists conducting research in this field consider the dialogic teaching method as the educational potential of teacher-student interaction, which allows them to play an active role in the formation of students. They compared the frequency and percentage of discourse features of the dialogues and found significant differences between many features of the original dialogues. Nevertheless, authentic dialogues tend to describe the inner world of the participants, to show their personality, status and psychology.

Keywords: *authentic dialogue, real language environment, ellipsis, communication*

Giriş

Autentik dialoqların diskursiv xüsusiyyətləri dedikdə - *leksik sıxlıq, yanlış başlanğıclar, təkrarlar, pauzalar, terminalların üst-üstə düşməsi, nitqdə kilidləmə, tərəddüdlər və arxa kanallar* kimi dialoq komponentlərinin təhlili nəzərdə tutulur.

Terminalların üst-üstə düşməsi (Terminals overlapping) dinləyicinin dinlədiyi iştirakçının danışmasını bitirdiyini və ya danışmağı bitirmək üzrə olduğunu güman etdiyi zaman baş verir. Baxmayaraq ki, danışan keçidlə əlaqəli bir nöqtəyə çatmaq üzrə deyil, dinləyici növbəni mövzuyla əlaqəli şəkildə alır və fikirlər üst-üstə düşür.

Orijinal dialoqlarda "Başlanğıc və bağlantılar" (Beginning and closing) vacib sayılır. Dialoqda *başlanğıc* iştirakçıya fikirlərinin vacib olduğunu hiss etdirir. Əgər qarşı tərəf bir mövzu haqqında danışmağa başlayırsa, bu zaman mövzu haqqında danışmaq əvəzinə çoxlu sual vermək lazımdır. Şəxsin adını öyrəndikdən sonra sualları artırma bilərsiniz. Qarşı tərəf çıxışı zamanı qulaq asdığınızı göstərmək üçün başınızla təsdiqləmək lazımdır. Məsələn (Abbasəliyeva, 2018):

- a) *Hey! how are you doing?*
- b) *I'm ok, not bad! How about you?*
- c) *I'm pretty good! Thanks!*

Söhbəti nəzakətlə bağlamaq onu yaxşı açmaq qədər vacibdir. Bu, hər şeyin əhatə olunduğuna və danışdığınız şəxsin əlavə sualları və ya həll edilməli olan problemləri olmadığını ifadə edir.

- Məsələn,
- d) *Ok, take care!*
 - e) *See you later!*

Söhbət zamanı "*Arxa kanal siqnalı*" (*Backchannel*) dinləyicinin danışığa diqqət yetirdiyini bildirmək üçün istifadə etdiyi səs-küy, jest, ifadə və ya sözdür.

Mum: *"Let's have a good breakfast today"*

Son: *Okey!*

Mum: *... and then add some porridge and pancakes"*

Son: *Uh-huh*

Mum: *If you want let's have breakfast outside*

Son: *Mmm...*

Yanlış başlanğıclar (False starts) dialoq zamanı iştirakçı həyəcanlandıqda və bir mövzudan digərinə keçməyə başlayanda da baş verə bilər. Bu tip təkrarlar və ya düzəlişlər ən çox söhbət intensivləşdikdə, birdən çox iştirakçının danışdığı zaman və ya danışan kəsildikdən sonra baş verir.

Simon: *I need to go to Europe {wherever it's}- only where it's not too crowded.*

Kate: *I like to go to Europe only where it's not too crowded.*

Pauza və ya ellipslərdən (Ellipsis) ellipslərdən personajın nitqinin arxada qaldığını və ya cümləni yarımçıq qoyduğunu göstərmək üçün istifadə olunur. Sözlər və ya ifadələr arasında fasilələr göstərilir. For example (Eminli, 2019):

- *"Did he do it ... peacefully?" – asked the court?*
- *"Yes! He did it ... not to do anyone any harm" – Arthur replied.*

Tərəddüdlərin (Hesitations) işlənməsi fərqli durğu işarələrinin müxtəlif uzunluqlu fasilələrə və ya fikirlərin ayrılmasına imkan verir. Bu zaman vergül qısa fasilə və ya tərəddüd etməyə imkan verir və sözlər, ifadələr və fikirlər arasında sıx əlaqə olduğunu göstərir. Məsələn,

- *Could you join us to participate in the meeting?*

–*I'm afraid... I can't*

Göründüyü kimi dialoqda iştirak edənlər real həyatda olduğu kimi orijinal dialoqla danışıq prosesinin diskursiv təbiətini yaradırlar.

Material və metodlar.

Məqalədə “Cutting Edge” və “English File” dərsliklərindən dialoqlar qeydə alınmış, transkripsiya edilmiş və dərslik materiallarının müəyyən diskurs xüsusiyyətləri baxımından orijinal materiallarla müqayisə edilmişdir. Araşdırma autentik dialoqların komponentləri olan termialların üst-üstə düşməsi, arxa kanallar, pauza, elipslər, başlanğıc və bağlantiarın olması, tərəddüdlərin istifadəsinin tədqiq edilməsini və autentik məlumatların toplanmasını tələb edir (Oxford University Press, 2023: 271).

Cədvəl 1. Dərsliklərdə autentik dialoqların araşdırılması.

No	Cutting Edge – English File	
1	Dialoqda iştirak edənlər (T1) (T2)	Dialoqda (T1) və ya (T2) arasında aparılan növbəli nitq və oxşar məlumat
2	Terminalın üst-üstə düşməsi və bağlanması	Həm dərslikdə, həm də orijinal məlumatlarda keçid yerləri ilə bağlı səhvlər
3	Arxa kanallar	Hər iki məlumatda arxa kanallaşdırmanın baş verməsi
4	Açılış və bağlanmalar	Dialoqda uyğun açılışlar və bağlanmaların olması
5	Pauzaların olması	Pauzaların sayına görə dərslik ilə orijinal məlumatlar arasında fərqlərin olması
6	Tərəddüd vasitələri (erm, er, və s.) (ıı, ar, ımm)	Hər iki dərslikdə tərəddüd siqnallarının istifadəsi tezliyinin məlumatlar

Cədvəldən göründüyü kimi dərsliklərdə işlədilən dialoqların istifadəsində bu elementlərin işlədilməsi kommunikativ səriştələrin hansı şərtlərlə təmin olunmasını əsaslandırır. Aydın görünür ki, dialoqlarda fikirlərin bir-birinə bağlılığı, üst-üstə düşməsi bəzi səhvlərin olmasını sübut etsə də, əsl real ünsiyyət baş verir. Dərslik boyu verilən dialoqlarda müxtəlif emosiyaları, jestləri və ifadə tərzini formalaşdıran bu elementlərin istifadəsi dildə səmərəli orijinallıq yaradır və tələbələr bu tip dialoqlara üstünlük verdiyinin fərqiində olurlar (Əmiraslanova, 2005: 289-292).

Çox təəssüf ki, dərsliklərdə verilən dialoqların əksəriyyəti çox az hallarda bu faktların olmasını əks etdirmir. Tələbələr çox vaxt autentik dialoqların çətin anlaşılın mürəkkəb dil strukturları və lazımsız lüğət elementlərinə malik olmasından şikayətlənir və orijinal materialda verilən məlumatların mədəni cəhətdən uyğun olmadığını qeyd edirlər. Digər bir çətinlik dialoqların tətbiqiində əsas baryerlərin ortaya çıxmasıdır. Bu baryerlərə orijinallığın nümayiş etdirilməsində diqqətsizliyin olması, məhdudlaşdırılmış məlumat kanallarının istifadəsi və əlaqənin olmamasıdır (Yunusov, 2010: 336-338). Verilmiş təlimat üzrə qeyd olunan dərsliklərdə 350 sözdən ibarət orijinal məlumatlardan istifadə tezliyinin danışıq xüsusiyyətlərində müqayisəsini təqdim edirik:

Cədvəl 2. Autentik məlumatların iki dərslik üzrə müqayisəsi.

No	İngilis dilində autentik dialoqlar	Dərslik məlumatları		Autentik məlumatlar	
		New Cutting Edge	New English File	New Cutting Edge	New English File
1	<i>Yanlı başlanğıc</i>	1	3	3.08	4.5
2	<i>Pauzalar</i>	2	4	11.02	12.3
3	<i>Terminalın üst-üstə düşməsi</i>	2	3	09.1	13.4
4	<i>Arxa kanallar</i>	0	3	07.3	09.6
5	<i>Tərəddüd</i>	0	3	1.2	3.5
6	<i>Açılışlar</i>	2	4	4.6	5.8
7	<i>Bağlama</i>	2	3	48	5.9

Cədvəl sübut edir ki, autentik dialoqlarda yanlış *başlanğıclar* təbii söhbətlər zamanı ən çox rast gəlinən səhvlərdir, baxmayaraq ki, bu cür ifadələrin minimuma endirilməsi gözlənilir, cədvəldə dərsliklərdə verilən dialoqların orijinal məlumatlardan fərqli olaraq səliqəli olması və mükəmməl görüldüyü göstərilir (cədvəl 2) (Pearson Longman, 2013: 177).

Təqdim olunan bu cədvəl üzrə qeyri-real dildə tələbələrin motivasiyası azala bilər, çünki onlar mükəmməl dil istifadəsinə nail ola bilmirlər. Bundan əlavə, gözlənilməz sosial danışmalar öyrənənlərin dialoqun məzmununu anlamaqda xeyli çətinlik çəkdiyi zaman çoxlu lazımsız ifadələri ehtiva edir (7; Swain, 2000: 97-114).

Bununla belə, *pauzalar* suala cavab vermək, bəzi məlumat vermək və ya orijinal nitqdə söz almaq üçün ümumi ünsiyyət hadisələridir. Bununla belə, dərslik dialoqlarında nadir hallarda və ya çox qısa müddətdə təbii söhbəti əks etdirmək üçün pauzalar olur. Real söhbət zamanı növbələrin təsadüfi üst-üstə düşməsi ən çox rast gəlinir, baxmayaraq ki, bu fasilələr nitqin arzuolunmaz pozuntuları hesab olunur; digər tərəfdən nitqin kəsilməsi dialoq zamanı iştirakçıların növbələri arasında keçidlərdə heç bir boşluq olmadığını göstərir. Şəkil 1-də göstəriləni kimi, orijinal və dərslik dialoqları arasında əhəmiyyətli fərqlər var, çünki dərsliklərdəki dialoqlar ən təmiz və səliqəlidir. Bu təbii söhbətin qarşısını alır; başqa sözlə, real həyatdakı qarşılıqlı əlaqəni süzgəcdən keçirmək, öyrənənlərin orijinal dili görməsinə mane ola bilər. Tərəddüdlər haqqında məlumatlar ingilis dilində "Ur" və "Umm" kimi tərəddüd vasitələri həmsöhbətlərdən biri sözünü saxlamağa çalışdığı üçün təbii söhbətlərdə ən çox istifadə olunduğunu göstərir (Gupta, Lee, 2015: 10-17). Buna baxmayaraq, qeyd olunan məlumatlar bu təbii vasitənin çox az istifadəsini sübut edir.

Bir çox hallarda, *arxa kanallar* həssas və simpatik yanaşmanın əlaməti kimi qəbul edilir və dialoqda mühüm affektiv rol oynayır. Əgər onlar həmsöhbətlər arasında söhbətlər üçün təsirli məqamlar hiss olunmursa, o zaman dərslikdəki dialoqlar soyuq, orijinal deyil və danışana qarşı diqqətsiz və yersiz görünə bilər. Bundan əlavə, əgər tələbələr auditoriyadan kənarında belə qarşılıqlı əlaqəyə uyğunlaşmasalar, çox güman ki, onlar özlərini ifadə etməkdə və qarşılıqlı anlaşmada çətinlik çəkəcəklər (Breen, 1983: 60 -65). Bununla belə, istifadə olunan dərsliklər dialoqların verilməsində açılışlardan fərqli olaraq, müvafiq yekunlaşmalar demək olar ki, çox az yer alır, halbuki belə sosial-pragmatik məqamlar ingilis dili dərsliklərində verilən dialoqlarda yer almağa layiqdir (Janey, 2017: 1-8).

Nəticə

Dialoqda elipsislər, arxa kanalları, başlanğıc və sonluqlardan istifadə tapşırığı üzrə eksperiment qrup 46% (24 tələbə) ilə tapşırığı demək olar ki, yerinə yetirir, 36% (19 tələbə) isə tam yerinə yetirir. İrəliləyiş 43/52 tələbə uğur əldə etmişdir. Kontrol qrup isə 32% (17 tələbə) -i bu tapşırığı yerinə yetirmiş, 22% (7 tələbə) tam yerinə yetirmişlər. Kontrol qrupdan 24/28 tələbə bu nailiyyəti qazana bilmişdir. Bu tapşırıqda tələbələr rollu oyunda nümayiş etdirdikləri elipsisləri, pauzaları, terminalları yerli yerində işlədə bildilər. Tədqiqat suallarını cavablandırmaq üçün orijinal diskursun xüsusiyyətləri - leksik sıxlıq, yanlış başlanğıclar, təkrarlar, pauzalar, terminalların üst-üstə düşməsi, kilidləmə, tərəddüdlər və arxa kanallar təhlil edilmişdir (Rogers, Medley, 2018: 467-478). İki verilənlər bazası altında diskurs xüsusiyyətlərinin tezliyini və faizini müqayisə edərək, o, bir sıra diskurs xüsusiyyətləri və xüsusən də orijinal dialoqların bir çox xüsusiyyətləri arasında əhəmiyyətli fərqlərin olduğu aşkar edilmişdir. Bunlara dərslik dialoqlarında istisna edilən tərəddüd, fasilə və üst-üstə düşən növbələr də daxildir. Əldə olunan nəticələr göstərir ki, autentik dialoqun tətbiqi bir sıra psixoloji səhvlərə əhatə etməklə, müxtəlif yanaşma və münasibətləri birləşdirir, səmərəli dinləmə, dialoqu kəsməməyi, bloklanmanı, uzun təfərrüatlardan uzaq olmağı təklif edir. Tətbiqi təcrübənin araşdırılması sübut edə bildi ki, dərsliklər ənənəvi dialoq strategiyasının tətbiqindən fərqli olaraq autentik dialoqların sərbəst və plansız yaradılması yollarını izah etməlidir. Burada əsas məqsəd mədəni normaları, yəni müəyyən situasiyalarda nələrin deyilə biləcəyini və nəyin söylənilməməli olduğunu nəzərə alaraq bütün cəmiyyətlərdə olduğu kimi, ana dilimizdə də cəmiyyətin açılış və bağlanma kimi bəzi uyğun konvensiyalarına malik olmaqdır (13). Ana dilimizdə "Salam", "Xoş günlər", "İşiniz uğurlu olsun", "Daha xoş günlərdə görüşənədək" kimi

ifadələrin işlənməsində orijinallığın hiss olunması əvvəlcədən çox faydalı olur. Əgər öyrənənlər bu çeşidlərin ana dilimizdə daha çox olduğunu bilsələr, oxşar vəziyyətlərin ingilis dilində də daha rahat istifadə etməsinə həvəs göstərirlər

Ədəbiyyat

1. Abbasəliyeva, R. (2018). Dildə ekspressivlik və emosionallığın verbal və qeyri-verbal ifadə vasitələri ISBN: 978-9952-37-040-9, s.97-109.
2. Eminli, B.İ. (2019). Dialoji nitqin struktur xüsusiyyətləri. Sumqayıt Dövlət Universiteti – “ELMİ XƏBƏRLƏR” – Sosial və humanitar elmlər bölməsi Cild 15 № 2, s.24-30
3. New English File – Oxford University Press. (2023). 271 p.
4. Əmiraslanova, S.F. (2005). Qeyri-verbal kommunikasiyanın ünsiyyətdə yeri haqqında. ADU-nun Elmi xəbərləri, № 5, s.289-292.
5. Yunusov, D.N. (2010). Konstruktiv dialoq və ya düzgün ünsiyyət qurmaq qabiliyyəti. “Mədəniyyətlərarası dialoq: Pedaqoji və ədəbi aspektlər” mövzusunda beynəlxalq elmi konfransın materialları. Bakı: Mütərcim, s.336-338.
6. New Cutting Edge - Pearson Longman. (2013). 3rd Revised Edition, 177 p.
7. <https://cyberleninka.ru/article/n/dialogue-communicative-structures-in-the-process-of-teaching-foreign-language-dialogic-communication-skills>
8. Swain, M. (2000). The output hypothesis and beyond: Mediating acquisition through collaborative dialogue. In J. Lantolf (Ed.), Sociocultural theory and second language learning New York: Oxford University Press. pp.97-114.
9. Gupta, A., Lee, G.L. (2015). Dialogic teaching approach with English language learners to enhance oral language skills in the content areas, pp.10-17.
10. Breen, M. (1983). Authenticity in the language classroom. Applied Linguistics /6/1, pp.60-65.
11. Janey, F. (2017). Authentic dialogue and how to achieve it. Australia, pp.1-8.
<https://www.linkedin.com/pulse/authentic-dialogue-how-achieve-janey-francis>
12. Rogers, C., Medley, F. (2018). Language with a purpose: Using authentic materials in the foreign language classroom. Foreign Language Annals. Vol 21, pp.467-478. [Электронный ресурс]. URL: <http://dx.doi.org/10.1111/j.1944-9720.1988.tb01098>.
13. <https://helenadailyenglish.com/english-conversations-in-real-life-with-common-phrases-meanin-example://>

Göndərilib: 01.01.2024

Qəbul edilib: 18.03.2024